

Záró szakmai beszámoló

Rurális építészet, lakáskultúra és életmód a 20. században

Azonosítószám: OTKA K-82103

Témavezető: Dr. Cseri Miklós

Előzmények, célmeghatározás

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum kutatási programjának szerves részét képezi a magyar parasztság történetének és néprajzának tudományos vizsgálata. Az elmúlt évtizedben a közelmúlt és a jelenkor kutatása az intézmény fókuszába került, több kutatási program alapját képezte ezek vizsgálata.

Jelen kutatási programunk egy korábbi OTKA projektünk¹ (OTKA K62412. sz. „A falusi építészet, lakáskultúra és életmód átalakulása a 20. században”) folytatásaként valósult meg, szorosan kapcsolódva ennek eredményeihez, módszertani tapasztalataihoz. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum, mint nemzeti közgyűjtemény az alapkutatások és a gyűjteményfejlesztés kooperációjával egyedi, sajátos kutatási módszertant alakított ki.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum középtávú kutatási programjának meghatározó szegletköve a 20. századi épületegyüttes megvalósítása. Az elmúlt évek alapkutatásai segítették a program alapjainak kidolgozását.²

Az épületfelmérések és a néprajzi alapkutatások alapján kerülnek kiválasztásra azok az épületek, amelyek a 20. századi falu épületegyüttes, mint múzeumi kiállítás építményeit adják. A feladat jelentősége abban áll, hogy ezen koncepció segítségével válik kidolgozhatóvá a végleges telepítési terv, amely alapján állandó kiállításként felépíthető a korszakot bemutató múzeumi falu.

A néprajzi alapkutatások eredményei a Szabadtéri Néprajzi Múzeum adattárába kerültek/kerülnek elhelyezésre. (A mellékletben részletesen bemutatjuk ezeket az adattári tételeket)

¹ A projekt eredményeiből megjelent tanulmánykötet: Cseri Miklós – Sári Zsolt: Vidéki életmódváltozások a 20. században. Az OTKA K62412. számú, „A 20. század falusi építészetének, lakáskultúrájának és életmódjának változásai” című kutatási program eredményeiből készült tanulmányok és közlemények. Szentendre, 2009

² Cseri Miklós – Sári Zsolt: A 20. század falusi építészetének, lakáskultúrájának és életmódjának változásai. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 20. századi épületegyüttese. In: Cseri Miklós-Sári Zsolt (szerk.) Szabadtéri múzeumok Európában. Tanulmánygyűjtemény. Szentendre, 2010. 7-18.; Cseri Miklós – Sári Zsolt: Changes in the architecture, interior furnishing and lifestyle of villages in the 20th century. In: Acta Ethnographica Hungarica, 55. (2), pp. 279-291. 2010

A módszerről

A kutatási projekt a 20. század tájegység múzeumi telepítési tervének kidolgozását szolgálta, melynek három fő területe volt:

1. épület felmérések készítése,
2. néprajzi alapkutatások végzése,
3. a telepítési terv számára épületek, épület típusok kiválasztása.

E három pontra felépített projekt egy komplett kutatási programot alkot, melynek keretében azokat a változási folyamatokat tártuk fel, amelyek meghatározták a 20. századi magyar falu gazdasági, társadalmi és kulturális változásait. A projekt tevékenysége, a néprajzi és muzeológiai kutatások módszertanára épül, ami azt jelenti, hogy párhuzamos kutatások mellett, folyamatosan történt a források feldolgozása, adatbázisba rendezése, a műtárgyak gyűjtése, rendszerezése.

A néprajzi alapkutatásokat egyénileg és csoportosan végeztük. Látható, hogy az alapkutatások egy távolabbi cél megvalósításának tudományos hátterét kell, hogy biztosítsák. Ez a cél pedig egy majdan felépítendő új épületegyüttes, „*a 20. századi falu*” szakmai, tudományos hátterének biztosítása, a néprajzi, történeti adatok gyűjtése, archiválása. Ennek komoly módszertani kihívásai voltak, meg kellett újítani a Skanzen kutatási metódusát is, hogy az érintett téma mind szélesebb perspektívában legyen megközelíthető. Így a kutatásban a néprajzi és antropológiai módszerek mellett a történettudomány, a szociológia, a statisztika és a pszichológia is bekerült, csakúgy, mint a már korábban is használt építészeti aspektusok. A módszer egyik alappillére a közös kutatótáborok voltak, amelyben a múzeum munkatársai mellett egyetemi hallgatók és doktoranduszok vettek részt. A kutatótáborok piramisszerűen épültek fel. A jelenlegi kutatási programban megtartottunk az előző programban vizsgált településekből egyet (Gerjen), és ehhez csatlakozott öt további település (Szenna, Martfű, Tiszaigar, Milota, Borzavár) is, majd a negyedik évben Füzér. A kutatótáborok ilyen típusú felépítése tette lehetővé, hogy egyre mélyebb kutatásokat végezzünk, újabb témák kerüljenek a fókuszba, illetve az interjú készítése során a mélyinterjúk és a teljes családtörténetek is elérhetővé váljanak. Minden településen kiválasztásra kerültek azok az épületek, amelyről építészeti és történeti felméréseket készítettünk azonos kérdőív alapján, így az anyag összehasonlíthatóvá is vált. Az épületek kiválasztásánál több szempontot is figyelembe vettünk: a lakóházak és családi porták mellett közösségi épületek (oktatás, művelődés, kereskedelem) kerültek felmérésre, valamint hangsúlyosan jelentek meg a típusterves építkezések elemei.

A kutatásokat kiterjesztettük a levéltári anyagra, amely régóta része a szabadtéri muzeológia kutatási módszerének. Külön ki kell emelni a családi iratok fontosságát, amelyek nemcsak a családtörténeti rekonstrukciókban hasznosulnak, de a gazdaságtörténeti folyamatokat is kiegészíthetik, és egy-egy épület történetének feldolgozásában is hasznosíthatók. Ezekhez az iratokhoz kapcsolódnak a családi fotók, fényképalbumok, amelyek feldolgozása a modern technikai eszközök (szkenner) segítségével már a helyszínen is elvégezhetőek. Itt is szükséges a lehető legpontosabb adatolás, valamint az egyes fotókhoz kapcsolódó történetek rögzítése. Törekedünk teljes fényképalbumok, családi anyagok rögzítésére, dokumentálására. Természetesen ebben a kutatásban már nemcsak a személyes, in situ talált fényképek feldolgozása és felhasználása jelentkezett, de a kutatómunkában használjuk a társintézmények adattárait, az MTI archívumát, az internet adta lehetőségeket, különösen hangsúlyozva többek között a „fortepan” oldalon található hatalmas, nagyértékű képviselő anyagot. A 20. század második fele jól dokumentált a helyi és országos lapok, újságok anyagán keresztül is, de felhasználjuk a Magyar Rádió és a Magyar televízió archívumait is, amelyekben mind a hang- mind a film anyag kutatható és értékes lehetőséget biztosít számunkra. A híradók mellett a különböző dokumentum-, propaganda-, reklám- és játékfilmek is kiegészítik a kutatásainkat. Ezek feldolgozása, forrásként való értelmezése ma már nélkülözhetetlen.

A kutatómunkában pedig közvetlenül részt vettek a Debreceni-, Pécsi-, Szegedi Egyetem és az ELTE néprajzi tanszékei, valamint az a fiatal kutatókból álló csoport, amely az elmúlt években szerveződött az intézmény kezdeményezése nyomán. A projekt lehetővé tette, hogy az egyetemek néprajz szakos hallgatói, és a PhD képzés résztvevői az eddigieknél jóval nagyobb időtartamban, változatosabb tematikával és hatékonyabban vettek részt terepmunkában, ezen alapuló néprajzi kutatásokban. Ahogy az előző pályázati programban, úgy a mostani koncepcióban is hangsúlyosan szerepelt az egyetemi oktatásban résztvevők bevonása, szakmai segítése, témák és kutatási lehetőségek biztosítása számukra.³

³ Az egyetemi hallgatók nemcsak nyári, múzeumi gyakorlatot teljesítettek a Múzeumban, de a kutatási programban is a kutatótáborok résztvevőiként voltak jelen, valamint a múzeum munkatársai közvetlenül részt vesznek az egyetemi oktatásban is.

A projekt legutóbbi részjelentése utáni tevékenységek bemutatása (2013-2014)

Csoportos kutatások

2014 nyarán lezártuk a csoportos kutatásokat, amelyekben egyetemi hallgatók közreműködtek az előző évekhez hasonlóan. A kutatótáborokban három-tizenkét fő vett részt. Így az anyag összetétele és mennyisége is változatos, úgy, ahogy a kutatási tervben is jeleztük. A közös, csoportos kutatásoknak nagy hagyománya van a magyar néprajzban, hiszen évtizedekkel ezelőtt is jelentős kutatócsoportok dolgoztak egy-egy településen, amelyek eredményéből olyan híres, és gyakran idézett munkák születtek, mint a tiszai, vagy a varsányi.

A kutatótáborokat felkészítés előzte meg, ahogy a korábbi években is. Ez workshop formájában, elektronikus úton történt, de több évben az egyetemi oktatásba is bekapcsolódva valósítottuk meg, többek között a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén Bereczki Ibolya a tiszai kutatásokhoz kapcsolódva kutatószeminárium formájában. A táborokba érkező hallgatók nemcsak a szakirodalomból készültek fel, de elkészítették a kutatásokat segítő kérdőíveket is. A terepmunka során a napi munka eredményeiből minden este beszámoltak, ahol a módszertani problémákról, a nehézségekről, a sikerekről és a folytatásról esett szó.

A kutatótáborok helyszínei, eredményei

- **Tiszaigar**

A gyűjtés, kutatás helyszínei: Tiszaigar

A gyűjtés, kutatás időpontjai: 2014. július 13 – 19.

A kutatónapok száma: 6

Magyarország Észak - Alföldi Régiójához tartozó, Jász - Nagykun - Szolnok megye észak - keleti csücskében, a Tiszafüredi Kistérségben található Tiszaigar településen 2012 után második alkalommal szervezetünk kutatótáborát.

A településen 915 fő állandó lakos él, amely létszámból 87 fő munkanélküli, 130 fő végez közmunkát, munkanélküli segínyt senki sem kap. A közmunka program egyik él településének számít a falu, ahol nemcsak a falu munkanélküli lakosságának adnak munkát, hanem a szomszédos településekről is több munkást alkalmaznak. A program eredményeképpen saját termékekkel rendelkeznek (méz, házi tészta, fazekas-, asztalos ipari- és műköves termékek), amelyeket értékesítenek, a keletkezett bevételtől pedig a polgármester az állami támogatást követően is fennmaradó munkahelyeket remél a településen. A falunak saját iskolája, óvodája, 1 boltja, 1 református és 1 katolikus temploma van. A falu

intézményei mellett, további munkalehetőséget a településen működő, 2 db állattenyésztéssel és növénytermesztéssel foglalkozó mezőgazdasági vállalkozás adja.

A tábor célja: a település 20. század második felében történt néprajzi kutatása, az életmódbeli változások dokumentálása. A néprajzi kutatás a gazdálkodás, a családszerkezet, a településen lakók foglalkozásának, a település szerkezetének, épületeinek vizsgálatát célozta meg, amely munka eredményeképpen azt reméljük, hogy felkutathatóak és nyomon követhetőek azok a folyamatok, és hatások, amelyek a falu mindennapjait alakították az elmúlt ötven évben és hozzájárultak a jelenlegi állapotokhoz. A Néprajzi Múzeum szervezésében az 1950-es években folytak néprajzi vizsgálatok a faluban, így a korábbi kutatások adataiból és a 2013-ban, 2014-ben szervezett tábor eredményeiből jól felrajzolható a település korszakainak íve.

A kutatótáborban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsész Karának néprajzi tanszékéről 10 hallgató vett részt, akik a tavaszi félév során a tábor vezetőjének, Dr. Bereczki Ibolyának a kutatásra felkészítő szemináriumán készültek fel a munkára. A szeminárium során dolgozták fel a településsel és a kutatásukkal kapcsolatos szakirodalmakat, felkészültek a táborban végzendő néprajzi kutatásra. A hallgatók az alábbi témákat kutatták az egy hetes munka során:

- Az edényhasználat változása
- Kollektivizálás
- Sport
- Vallás
- Munkaszervezet
- Közművelődés, szórakozás
- Lakáskultúra és életmód
- Szülő-gyerek kapcsolat
- Viselet
- Házasságkötés

A táborba a hallgatók összeállított kérdőívekkel érkeztek, a kutatás módszertana a néprajzi mélyinterjú volt. Az első napon a hallgatók találkoztak a falu kulcsembereivel, a polgármesterrel, a közmunka program vezetőjével, akik bemutatták a települést, vázolták a jelenlegi helyzetet. Ezt követően a hallgatók saját témáik kutatásával foglalkoztak.

A hét végére a legjobb adatokat az alábbi témákban kaptuk:

- Szülő-gyerek kapcsolat
- Munkaszervezet – közmunka program

- **Házasságkötés**

A tábor során több ezer fotó készült el, és 66 interjú, amelyeket a hallgatók legépelve, a fotókat beazonosítva bocsátottak a múzeum rendelkezésére, és az Adattárba helyeztük el őket.

- **Martfű**

A gyűjtés, kutatás témája:

Aranyos Sándor: Életmódváltás a villamosítás és a modernizáció kontextusában

Purgel Zsuzsa: A közösségi élet színterei Martfűn

Faár Tamara: A mozi, mint a szórakozási alkalmak színtere Martfűn

A gyűjtés, kutatás helyszínei: Martfű

A gyűjtés, kutatás időpontjai:

2014. július 27. – augusztus 1.

A kutatónapok száma: 5

Megkérdezett személyek száma: 9

A kutatás beszámolója, kutatási eredmények:

Martfű gazdasági és társadalmi viszonyai nem tértek el a Tiszazug többi településétől a Cikta Cipőgyár megalakulásáig. Az ezt követő kimagasló infrastrukturális és ipari változás táptalajt jelentett a kulturális fejlődésnek. Országos szinten, az 1944 utáni falusi tevékenységszerkezet és életviteli stratégiák két periódusra oszthatók. A hatvanas évek közepéig, a tradicionális magatartásformák, az önellátás és a mérsékelt modernizáció jellemző, míg a hatvanas évek közepétől a fogyasztási szükségletek növekedése, az önellátás csökkenése és a tradícióktól való eltávolodás figyelhető meg. A tárgyalt településeken a tradicionális életvezetési stratégiák folytonossága ezzel szemben még az 1960-as évek végén is mérvadó, ugyanakkor ipari településként már bontogatja szárnyait a társadalmi „felszabadulás”, melynek hatására mind az eszközhasználatban, mind az egyéni és közösségi kapcsolatok szintjén elindul egy lassú ütemű átalakulás.

A 2014-ben végzett kutatások alapvetően a 2013. évi folytatásaként, elsősorban bizonyos kutatási szálak elvarrásaként értelmezhetőek. Az adattári kutatások – főként az témákhoz kapcsolódó sajtótermékek átvizsgálása, valamint a mozi esetében a technikatörténeti szempontból fontos mozigépzési adatok – ezúttal is igen jelentősen befolyásolták a munkát.

A helyi beat kultúra, és annak közösségi színtereken történő megjelenése téma esetében, az eddigi évek sikeres interjúival ellentétben kisebb bezárkózás tapasztaltunk a lakosság részéről. Ezzel ellentétben, a Kilián György Ifjúsági Egyesület, valamint egy munkásör szervezet, valamint a későbbi magnós klubok vezetőinek, tagjainak körében végzett interjúzások által

szépen felvázolható az 1970-es években induló közösségi szerveződések hatása a helyi beat kultúra terjedésére. A megszólaltatott egyének mindannyian egyértelműen az előbb említett ifjúsági egyesületet vélték az átalakulás motorjának.

A mozi és a szórakozási alkalmak martfői összefüggése esetében nem vázolható még fel hipotézis. Faár Tamara a települést az országos mintavétel egyik helyszínéként értelmezte. Ennek kontextusában Martfű egy ellenpontként szerepelt kutatási tervében. Az eddigiek során főként azon települések körében végzett kutatásokat, melyekben az agrár szféra élvez prioritást. Ipari településként, ugyan a lakosság jelentős része a szekunder szektorból vándorolt a településre, de ezt követően rögtön váltottak és az iparban helyezkedtek el. A község 1950-es években indult óriási ütemű fejlesztése pedig táptalajt biztosított egy polgárosultabb életvitel kialakulásának. Martfű Város Művelődési Központ és Könyvtár jogelődjében működött az állandó mozi, egészen az 2000-es évek elejéig. Ennek köszönhetően, az intézményben összegyűjtött a mozi működésére valamint műszaki felszereltségére vonatkozó források kiváló kiegészítést adtak az eddigi kutatásoknak. A csekély számú megszólaltatott személyek között, sikerült felgyűjteni a mozi működtetése esetében a kulcsszemélyeket.

Aranyos Sándor kutatásai 2012-vel bezárólag, főként Martfű Ófalu részében (FAGI lakónegyed) folytak. 2013-tól a település belterületén felépített munkáslakások, kollégiumok korábbi és jelenlegi lakóira korlátozódott. Az Ófalu lakosságának modernizációhoz fűződő életvezetési stratégiáinak felkutatását folytatva, olyan személyeket keresett fel, akik ugyan egy tradicionális életvezetési stratégiát hoztak magukkal otthonról, de esélyük sem volt környezetüket úgy átalakítani, hogy annak folytonosságát biztosítsák. Az első generációs ipari dolgozók életkörülményeinek, eszközkészletének és tárgyhasználatának vizsgálata során első hipotézisként megfogalmazható, hogy a kényszerűség adta stratégiaváltásban megtalálták önmagukat, és otthon maradt családi kapcsolataik révén próbálták elkerülni az éles törést. Minden esetben ugyanis a politikai váltások, vagy a család gazdasági viszonyainak jelentős romlása indokolta a személyek elvándorlását. A munkáslakásokban, internátusokban kialakult új társadalmi csoportokban, a személyek sorsközössége, valamint a radikálisan megváltozott életkörülmények miatt az introvertált magatartásformák nem tapasztalhatóak.

- **Füzér**

A gyűjtés, kutatás témája: Élettörténetek különös tekintettel a 20. század második felében megélt társadalmi változásokra, életmódváltozásra és a falu életére.

A gyűjtés, kutatás helyszínei: Füzér

A gyűjtés, kutatás időpontja: 2014. július 2-6.

A kutatónapok száma: 4

A kutatás beszámolója, kutatási eredmények:

A kutatásban résztvevő személyek: Aranyos Sándor, Faár Tamara, Kovács Zsuzsa, dr. Sári Zsolt és Szigethy Zsófia életútvizsgálatokat és fókuszcsoportos interjúkat készítettek.

Az életútinterjúk során felszínre kerültek a nagy történelmi fordulópontok hatásai a faluközösség életére. A második világháború alatt a községből deportált zsidó családok, a falun több hullámban áthúzódó frontvonal, a földosztás, majd a Rákosi-korszak beszolgáltatási kötelezettségei képezik a közös emlékezésben előkerült történetek magját. Az emlékezésben folyamatosan jelen van a múlt erőteljes idealizálása, vagyis a felidézett történetek állandó „régén még – most már” dichotómiában állnak.

A beszélgetésekből a hétköznapi élet különböző területein végbement változások is rekonstruálhatók. Ebből pedig végső soron kirajzolódik a település mikrotörténelme. Az adatközlők felidezésében egyenlő súllyal szerepelnek a már említett történelmi fordulópontok a helyi hatású eseményekkel: a hollóházi porcelángyár megnyitása a '70-es évek elején („mondta a Kádár elvtárs, hogy ki kell nyitni a gyárkapukat, és mindenkit be kell venni a gyárba”), és az oda való bekerülés egyenes utat jelentett a biztos egzisztencia megteremtéséhez. A gyári dolgozók magasabb bért kaptak, és a házépítéshez, valamint a kész ház bebútorozásához állandó kamatra OTP kölcsönt. Az elektromosság megjelenése a hatvanas években, ezután pedig a műszaki cikkek: az első tévé, hűtő, mosógép megszerzése szintén összefüggésben áll a gyárral. A három műszak megjelenése már egy iparosodott életforma része, mely a '70-es évekre átszabja a korábbi szociális élet alkalmait, így a fonóba járás, a közös éneklés, az énektanulás színterét is. Ezért hamarosan felértékelődnek a közösséget újra rendszeres időközönként összehozó, nem spontán, vagy munkaalkalom jellegű törekvések, ilyen Füzeren az énekkar működése.

Az identitás fogalma is főként az éneklésben határozható meg: az adatközlő egyszerre magyar, hiszen anyanyelve magyar, de nemzetiségi, mert a dalkincsben és a viseletben őrzi a „tót” hagyományokat. Az élő kétnyelvűség már csak a visszaemlékezésekben jelenik meg, a szlovák nyelvű dalok szövegei pedig rendszerint magyar nyelven is ismertek.

A '60-as és '70-es években országszerte jellemző volt, hogy a faluban lévő házakat lebontották és újraépítették, vagy alakították át a Kádár-korszak kockaház formájára, a '80-as években pedig akár háromemeletes házakra. Füzeren azonban ez a folyamat nem érintette a faluközpontot, hanem a tipikus zempléni telekelrendezés hatására csak a falu szélén épültek

kockaházak, mert a keskeny telkek nem, vagy csak ritkán engedték meg a kockaház vagy háromemeletes házak építését. „(...) azok a házak mind a Kádár alatt épültek”.

A gyűjtés során számos füzéri idős embert meg tudunk szólaltatni, mind az életút-, mind a fókuszcsoporthoz hasonló interjúk hasonló eredményeket hoztak, a kutatás eredményei megerősítik és kiegészítik egymást.

- **Szena**

A gyűjtés, kutatás témája:

Balogh Pál: A szocialista mezőgazdaság kialakítása Szennán

Tihanyi Anna: A közösségi élet a 20. század második felében Szennán

Farkas Edina: A buhera a szennai lakosság eszközkészletében! Miből? Mit?

Pálvölgyi Panna: Modernizáció a szennai lakáskultúrában

Aranyos Sándor: Típussterek, modernizáció

A gyűjtés, kutatás helyszínei: Szena

A gyűjtés, kutatás időpontjai:

2014. augusztus 31. – szeptember 7.

A kutatónapok száma: 6

Megkérdezett személyek száma: 15

A kutatás beszámolója, kutatási eredmények:

A szennai kutatások alapcélkitűzése a Szennai Skanzen megépítését követő alapkutatások folytatása, a 20. századi változások rögzítése. Szennán a néprajzi, történeti és építészeti alapkutatások 2004-ben lezárultak, mely során elsősorban a klasszikus néprajzi megközelítés alapján, az archaizmusokra koncentráltak.

A település kiválasztását a mikrorégiós szerepe, valamint Belső-Somogy és Zselic elzártsága indokolta. A 20. századi épületegyüttes kutatásához, úgy gondoltuk szükséges egy olyan község kiválasztása, melyben földrajzi elzártsága miatt az archaizmusok viszonylag sokáig fennmaradtak, annak ellenére, hogy a közvetlen környezetében lévő táji csoportok polgárosulása már a 19-20. század fordulóján elindult. A közelmúlt és a jelen folyamatainak feltárásához elsősorban az alap tematikák felvetését láttuk célszerűnek:

- Típussterves építkezés Szennán
- A szocialista mezőgazdaság kialakítása Szennán
- Az IFOR és SFOR hatása a szennai családok társadalmi és gazdasági stratégiáira
- Munkamigráció a szennai lakosság körében a szocialista mezőgazdaság kialakítása után

- „Irány a hegy!” Gyümölcs és szőlőtermesztés Szennán a 20. század második felében
- Modernizáció a szennai lakáskultúrában (típusbútorok)
- Az infrastrukturális fejlesztések hatása a szennai lakosság életmódjában (elektromos, telefon, víz és gázhálózat bevezetése)
- A „buhera” a szennai lakosság eszközkészletében! Miből? Mit?
- Közösségi élet és szórakozási lehetőségek a 20. század második felében Szennán

A kutatótábor idején a kapcsolatfelvétel során egyértelműen kirajzolódott a település előregedő jellege, valamint a lakosság introvertáltsága. Az 1990-es évek elejétől tapasztalható folyamatos bevándorlás következtében, a jelenlegi aktívkorú lakosság nem szennai, az ország távolabbi részeiből vándoroltak a településre, vagy egyéb belső-somogyi, zselici községből érkeztek, esetleg kaposváriak.

A buhera téma kutatásának legnagyobb akadálya a téma értelmezhetősége volt. A megkérdezett személyek nem értették a kifejezést, ezért bővíteni kellett a témát a lakások, illetve egyéb építmények modernizációjának területére. A kutatótábor alatt sajnálatos módon a legnehezebben gyűjthető kérdéskör volt.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása, a lakáskultúra változása illetve a közösségi élet színterei kérdések vizsgálatában született eredmények körberajzolták a témafelvetések hipotéziseit, de kiegészítések szükségesek. Minden esetben egy visszahúzódo viselkedés volt tapasztalható kezdetben, hiszen a 20. századi események felvázolását ők nem érzik szükségesnek. Nemcsak a visszaemlékezésekben, de sok esetben a narrációk tárgyi lecsapódásában is a neofolklorizmus ideológiája tapasztalható, mely a lakosság jelenkori viselkedéskultúrában, a kultúrához való hozzáállásában illetve a rendezvények terén is kirajzolódik.

A legérdekesebb témának a mezőgazdálkodás átalakítása bizonyult. Elsősorban azért, mert a lakosság életstratégiáit a mai napig ez a szektor határozza meg. A rendszerváltás követő kárpótlási perekben több család óriási tőkére tett szert, mely a mai napig konfliktusokra ad okot. A megkérdezett személyek értékrendszerében illetve mentalitásában egyértelműen megmutatkozott a föld iránti tradicionális kötődés, és az önellátásra alapozott háztartásszerkezet.

Szena település 20. századi változástvizsgálatának második üteme a témák körülhatárolása területén szép eredményeket hozott, de ezek differenciálása, a lakáskultúra, valamint a tévesztést kérdések specifikációja számos lehetőséget rejt még magában, melyek tisztázása nélkül reprezentatív minta nem kapható. A fentiekben részletezett kérdéscsoportok közül

többel még nem foglalkoztunk, melyek részletezetése úgy gondolom nélkülözhetetlen az életmódváltozás tekintetében.

Egyéni, illetve a múzeum munkatársai által közösen végzett kutatások is megjelentek a programban a már bemutatott füzéri kutatás mellett. A másik jelentős munka Sukorón zajlott. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 20. századi falu épületegyüttesének 2003-ban megfogalmazott telepítési koncepciója szerint az időkezelés, időbeosztás átalakulását az épületegyüttes külterületén bemutatott két nyaraló szemlélteti majd. A két nyaralóból az egyik egy, a városi értelmiség által létrehozott „paraszti típusú” nyaraló. Az OTKA K 82103 kutatási projekttel párhuzamosan sikerült a Múzeumba szállítani egy ilyen nyaraló teljes tárgyegyüttesét és az épület eredeti felmérését, 1975-ös átalakítási, felújítási alaprajzait, ami alapján az hiteles másolatban újraépíthető.

A tárgyakat a gyűjtő, Lelkes Klára lánya ajánlotta fel a Múzeumnak. A Velencei-tó melletti Sukorón egy 1975-ben vásárolt – egykor istállóként, tárolóként használt –, majd felújított és nyaralóként használt ház rejtett több száz, a szarvasi tanyavilágból összegyűjtött és számos, a 20. század 70-es, 80-as éveiben használt, elsősorban a szabadidőhöz kapcsolódó tárgyat. Az épület első felmérésekor úgy gondoltuk, hogy a tárgyakból az Alföld tájegység még be nem rendezett házainak hiányzó elemeit pótoljuk. A további tárgyakat pedig demonstrációs tárgyként használtuk volna. A második felméréskor már egyértelművé vált, hogy a tervezett 20. századi falu tájegységben a berendezést együtt tartva kell bemutatni. A szarvasi tanyavilágot Lelkes Klára a tanyasi tanító édesapja révén tudta megismerni, és gyűjteni ott. A gyűjteni kívánt tárgyakért cserébe akkori használatban lévő hétköznapi tárgyakat adott: nejlonharisnyát, orkáncabátot. A lehetséges bemutatás személyesebbé tehető, hiszen a tárgyak változásain, különbözőségén követhető egy család élettörténete, melyen keresztül tudunk reflektálni az identitás keresésre, és az akkoriban megjelenő szabadidő eltöltésének formáira, alkalmaira.

Általában egy nyaraló berendezési tárgyai a már nem használt bútorok, eszközök köréből kerülnek ki. Sukoróra a Lelkes család viszont a mások által már nem használt tárgyakat, vagyis egy korábbi időszak lenyomatát, egy általuk parasztinak, falusinak vélt, idealizáltan nosztalgikus tárgyegyüttest állított össze. Ezzel egy olyan állapotot konzerváltak, mely éppen abban az időszakban bomlott fel teljesen országszerte. A ház berendezése korábbi elrendezést tükröz: a szoba-konyha-szoba elosztású épületben kialakításra került egy tisztaszoba, és egy konyha is, ahol a modernizáció hatására, valamint a nyaralók kényelmének biztosítására a '70-'80-as évek lakberendezése érvényesül. A kemence helyén kialakításra került a

fürdőszoba, a padlót mindenütt hidegburkolattal borították. A hátsó szoba lett a lakószoba, melyben a szarvasi tanyavilág tárgyainak egy része használati szerepet tölt be. Így például a festett láda tetejére helyezték el a tévét. A tisztaszobát is használták, de csak ritkábban.

Nemcsak az orosz, keletnémet piac tárgyait, hanem a nyugatnémet tárgyakat is megtalálhatjuk benne, ezek látogatók ajándékai, amiket otthagytak a nyaralóban. Ezt a ritka „zárványt” sikerült begyűjteni, mely egyedülálló lehet az európai skanzenekben is⁴. (Kutató: dr. Sári Zsolt – Szigethy Zsófia)

2014-ben fontos szerepet szántunk a kismesterségek, a szolgáltatóipar vizsgálatának. A kutatás során minden évben voltak prioritások a kutatásban, egy-egy résztema mélyrehatóbb vizsgálatával. Korábban a higiénia és a fürdőszoba, típusbútor, a vasút hatása állt egy-egy évben a kutatás fókuszában.

A falusi iparosok tevékenységének kutatása régóta a néprajz egyik fontos területe, számos hagyományos mesterségről születtek már monografikus kötet, amelyekben a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is fontos szerepet játszott (többek között a kovács, a tímár). A 20. század második felében az életforma átalakulása miatt egyes mesterségek szinte teljesen eltűntek, és ezzel párhuzamosan újak jelentek meg.

A **borbély/fodrász szakma** eddig nem volt a néprajzi kutatás homlokterében, ezt jól jelzi, hogy a Néprajzi Lexikon sem szerepelteti címszavai között a mesterség leírását, és még csak tanulmányban sem jelent leírás vagy összefoglaló róla.

A projektben a fodrász mesterség témáját a Veszprém megyei Ugod községben vizsgáltuk, melynek apropóját egy fodrászüzlet felmérése adta.

A fodrászműhely alapjait az 1910-40-es években egy a faluban dolgozó fodrász mester alapozta meg. Nála volt tanuló, inas Farkas József, aki miután 1949-ben mesterlevelet szerzett, önálló üzletet nyitott, és ehhez vásárolta meg korábbi mesterének az 1920-as években készített férfi fodrászüzlet berendezését. Farkas József, a szintén fodrász feleségével nyitott új üzletet, amiben a régi férfi üzlet bútoraihoz egy női üzlet fehér

⁴ A kutatás során az Adattári anyag mellett, mintegy 650 darab műtárgy is a múzeumba került, amelyekhez jelenleg is készülnek a tudományosan megalapozott műtárgyleírások (Gyarapodási jelzet: 2013/025). Az anyagról Szigethy Zsófia előadást is tartott: Terézvárostól Sukoróig. A népi kultúrához visszatérés, mint az identitás-megőrzés eszköze egy értelmiségi család számára. 2014. február 21. Kishegyes, Kulturális értékeink a Kárpát-medencében I. Az identitás megnyilvánulási formái a 21. század kezdetén

bútorzatát gyártatták le. A házaspár közösen vitte a fodrászüzletet, de emellett utazó mesterként, a környező településeken, ahol nem volt helyi fodrász, háznál is dolgoztak.

A hagyaték a női és a férfi fodrászüzlet berendezését, bútorait (tükrös szekrény, székek, pad, fogasok), a fodrászeszközöket (hajszárítók, ollók, borotvák, csavarok) és a fodrászcikkeket jelentik. Az anyag hihetetlen bőséges, ennek oka, hogy a gazdaságilag is jövedelmező üzlet bevételeinek egy részét készlethalmazásra használták fel, valamint az Észak-Amerikában élő rokonok postán több amerikai gyártmányú, a kor modern eszközeit is ajándékba küldték el. Így nemcsak a használt eszközök, de az eredeti csomagolásban lévő, új eszközök is a hagyaték részét képezik. A több mint háromszáz tételes műhely anyagát kiegészíti az 1970-es évek elején vásárolt szobabútor együttes, amely a kádári Magyarország kisiparosi életformájának, nivójának tárgyi lenyomata. A hagyaték különlegessége, hogy egyben megőrződött, mintegy 80 év mesterségbeli tudását tükrözi. A hagyaték, illetve a családhoz kapcsolódó kutatások a Kádár-kor falusi szolgáltatóiparának kutatásához jelent újabb, jelentős adalékot.⁵ (kutató: dr. Sári Zsolt)

A 20. századi falu szerves része volt egészen az 1910-es évektől a **szikvízüzem**. A szikvizések kutatása ráirányítja a figyelmet a szolgáltatóiparból élő kisiparosok dokumentálásának fontosságára. A kisipar fejlettebb a kézműiparnál, a szerszámok egy részét villany-vagy benzinmotor működteti a korábban használt elemi erővel szemben, a falusi lakosság szükségleteinek kielégítése a tevékenység jellemzője. A szódásokra jellemző, hogy a házuk átalakított helyiségében, vagy kisebb külön épületben működtették üzemüket, ez több lehetőséget biztosít a majd későbbi múzeumi bemutatásnak is. Mivel idénymunka-jellegű a foglalkozás, a szódások jövedelmüket földműves, napszámos és egyéb munkákkal is kiegészítették. Egészen a 20. század közepéig dokumentálható az emberi erővel működtetett gépek használata. A szikvizest sokszor a családtagok segítették a munkájában. Előfordult az is, hogy egy üzemben, egy időben többféle gép használata volt jellemző. Földrajzilag tekintve a szikvízüzemeket, ezek lehettek településenként is, de több településen működhetett több szódás is egyszerre, ez a kereslet mértékétől és a település nagyságától függött. Foglalkozásuk lényeges eleme a házalás, vagyis a termék terítése: ehhez korábban lovaskocsit használtak, később kisteherautót, személyautót. A házaló kereskedelem révén a tevékenység kapcsolatot biztosított az emberekkel. A műhelyek és a foglalkozás működtetéséhez szükséges elemek: víz, szénsav, töltőgép, üvegek, alkatrészek, rekeszek, szállító jármű. Az 1890-es évekig

⁵ Az Adattári anyag mellett a műhely teljes anyaga is a Múzeumba került, amelyekről részletes műtárgy leírások készültek. A hagyaték anyaga 334 db leltározott tárgy (leltári jelzete: 2014.21.1- 269. 2014.22.1-10.)

maguk állították elő a szénsavat, majd a szénsavgyárok megalakulásával megjelentek a ballonok, amelyeket megrendeléssel, ügynökök útján, vagy lerakatokból szereztek meg. A szódagép központi része a műhelynek, típusai az állóhengeres és a fekvőhengeres gép, az utóbbiban lyukacsos pörgő lapátok keverik össze a szénsavat a vízzel. A gépek villamosítására egészen az 1910-es évektől vannak adatok. Az üvegek egészen az 1990-es évekig üvegek, a műanyagpalackok terjedése ezután jellemző. A szórófejek kezdetben ónból, porcelánból, kaucsukból készültek, az alumínium fejek terjedése az 1950 után jellemző. Kezdetben az üvegeken fel kellett tüntetni a cég nevét vagy a telephelyet, később ez már nem volt előírás. Az üvegek száma az üzletmenet nagyságát mutatta.

A kutatásba két üzemet vontunk be, Pilisszentkereszten és Kerekegyházán. Az előbbi az 1940-80 közötti időszakra fókuszált, míg a kerekegyházi üzem tulajdonosa 1980-tól üzte az ipart, az 1990-es években aztán átállt üdítőital gyártására, saját üdítőmárkát hozott létre, amellyel élelmiszeripari kiállításon díjat is nyert. A szikvízüzemében általában egyszerre több gépet használt, nagyobb mennyiségben állította elő a szikvizet, 3000-4000 palackkal rendelkezett. Kerekegyháza ellátásán túl Fülöpházára, Kunadacsra, Kunbaracsra, Heténybe is járt, illetve a környező tanyákra is hordta a szódavizet egy Barkas típusú gépjárművel.⁶ (kutató: Nagyné dr. Batári Zsuzsanna)

A gazdálkodás átalakulása, a paraszti gazdaságok megszűnése

A II. világháború végén a földosztás és a tulajdonosi szerkezet változása következtében átalakult a paraszttársadalom struktúrája, csökkentek a paraszttársadalomban jelenlévő egyenlőtlenségek, ezáltal megerősödött a törpe- és kisbirtokos paraszti réteg. Ez alapja volt a parasztpolgárosodás lehetőségének: a föld tulajdonlásának kiszélesedése erősítette a magántulajdonosi tudatot, tovább erősítve, perspektivikussá téve a tradicionális paraszti életformát. A kibontakozás azonban váratott magára. A legtöbb családi gazdálkodás a földterület mellett nem rendelkezett eszközökkel, gépekkel. Hiányoztak az önálló gazdálkodáshoz szükséges ismeretek. A gazdaságos gazdálkodáshoz szükséges forgótőke hiánya is hozzájárult ahhoz, hogy az új gazdaságok képtelenek voltak tartósan az önálló paraszti gazdálkodáshoz. Ez, ha az agrárreformok folytatódnak, ha nincs drasztikus, politikai beavatkozás, a “földbirtokszerkezet önkorrekciójához vezetett volna”. Az első kollektivizálási kísérlet 1948-49-ben indult el. A paraszti társadalom nagyobbik része azonban ellenállt,

⁶ A gyűjtemény tárgyi anyagáról részletes műtárgy leírások is készültek. 564 db tárgy, leltári jelzetük: 2014.183.1-; 2014.184.1-; 2014.185.1-; 2014.186.1-; 2014. 187.1-

elutasította a kollektivizálás gondolatát. Az első termelészövetkezeti csoportok (TSZCS) létrehozásában a kommunista párt tagjai, a földtulajdonnal nem rendelkező, vagy apró birtoktesttel rendelkező cselédek, mezőgazdasági munkások vettek részt. Az első szövetkezeti csoportok működése nehézkes volt, kevés földterülettel rendelkeztek, hisz a földnélküli, illetve kis földterülettel rendelkező cselédek alakították meg rossz felszerelésekkel, minimális gazdálkodói tudással.

Az 1948-as fordulat után már nyíltan, egyre drasztikusabb eszközökkel agitáltak a szövetkezetek mellett. A parasztság megfélemlítése nem ismert határokat: a személyes meggyőzés, a sajtópropaganda mellett fizikai erőszakkal is “segítették” a parasztokat a belépés mellett való döntésben. Emellett gazdasági kényszerek is sújtották a magántulajdonukat védő, az önálló árutermelő gazdaságokat vezető parasztokat.

Ebben a korszakban azonban még tovább élt, sőt megerősödött a két világháború közötti paraszti munka- és üzemszervezet.

A kollektivizálás második szakasza 1956 után indult meg. Ebben a második hullámban figyelembe véve a korábbi évek tapasztalatait, kisebb hangsúly eltolódásokkal ugyan, de ugyanazt kívánták megoldani: a magántulajdon, a paraszti üzemszervezet és ezáltal a magyar mezőgazdaság szovjet típusú átalakítását, szövetkezetesítését.

A szövetkezetek létrehozásával felgyorsultak azok a folyamatok, amelyek már korábban elindultak, és amelyeket a paraszti kultúra lebontásaként definiálhatok. A paraszti kultúra, és ezáltal a kistermelői magángazdaságok, egy speciális -a szocialista eszmékkel össze nem egyeztethető- közösségi tudat (és igény) elleni támadások lassan célba érni látszottak. A magyar mezőgazdaság szocialista átalakításával újra egyfajta nagybirtok rendszer alakult ki, megváltoztatva az üzemszervezetet és struktúráját, valamint a tulajdonviszonyokat. A parasztság emiatt új stratégiákat dolgozott ki: amelyeket a földtől való elmenekülésben foglalhatunk össze.

A tévesben a változások a 60-as évek végén, a 70-es évek elején indultak meg. Ennek országos politikai okai is voltak. A 68-as új gazdasági mechanizmus éreztette hatását. A tsz-gazdálkodás racionalizálása nem jelentett mást, mint a kisebb termelészövetkezetek összevonását, azaz a mezőgazdaság újfajta nagybirtok-rendszerré történő átalakítását.

A családi gazdaságok továbbélése szempontjából a legfontosabb változás a háztáji, a “második gazdaság” megjelenése, megerősödése volt. Ez a kettős gazdaság lett a magyar mezőgazdaság motorja, ez tette a régió legdinamikusabb, legfejlettebb, legjobban prosperáló mezőgazdaságává a magyart (persze nem feledve az állam által a téeszeknek biztosított

támogatásokat). A háztáji érvényes és használható válasz lett a nagyüzemivé szervezett magyar mezőgazdaság útkeresésére, működőképességének erősítésére.

A részművelés rendszerének kialakulása, majd megerősödése révén fontos mentális változások is bekövetkeztek a szövetkezeti termelésben, hiszen egyrészt a szövetkezeti termelésben is fokozódott az egyéni felelősség ereje, valamint biztosította - még ha átalakult formában is- a családi munkaszervezet továbbélését, a kvázi paraszti gazdálkodás agóniáját - még ha évekig sikeresnek tekinthetően is-. A kollektív (közös) és a családi (egyéni) gazdálkodás sajátos, egyedi szimbiózisa jött létre: a családi kisüzemek használták a termelőszövetkezetek infrastruktúráját: a gépeket, a monopolizált piacot, a családi kisüzemekből származó termékek értékesítése pedig a szövetkezeteknek hozott hasznot. A háztáji tehát alapvetően kiegészítő jellegű volt, hiszen mellette volt egy főfoglalkozás, munkahely, ami gyakran ugyancsak minimálisan, de bizonyos stabilitást garantált; kiegészítő forrást jelentet; töredék-munkaidőben, a szabadidő rovására végezték.

Amikor azokról a változásokról kívánunk szólni, amelyek a nyolcvanas évek végén jelentkeztek a mezőgazdaságban, egyszerre beszélhetünk modell-, rendszer- és korszak-váltásról.

Míg a szövetkezetek létrehozása, a kollektivizálás évtizedekig elhúzódó folyamat volt, a privatizáció egy évtized leforgása alatt hihetetlen gyors és nagymértékű tulajdonosi szerkezetváltást eredményezett, melynek következtében az egyéni és családi gazdasági formák jöttek létre. Az átalakult gazdaság megváltozott formában, de kettős szerkezetű maradt: új tőkés, régi paraszti- és e kettő változatos és sokféle átmeneteként egymás mellett kezdett működni.

A vállalkozás és a paraszti gazdaság között fontos különbség, hogy míg a paraszti gazdaságokat nem tudjuk teljesen leválasztani a társadalmi cselekvések egészéről, a termeléshez kötődő tradicionálisan jelenlévő szokások illeszkednek a gazdaság egészéhez - még ha ez ma már sokkal lazábbnak és töredezettnek is tekinthető-, addig a vállalkozások sokkal inkább individualizálódtak. A változások által létrejövő társadalmi és gazdasági kihívásokra adható válaszok nemcsak az egyéni tradíciókban találhatják meg alapjukat, hanem a közösség kulturális hagyományában is. A vállalkozói mentalitás, és a vállalkozások létrejötte jelenti a kapitalista, piacorientált egyéni, szekularizált viselkedésmód, gazdasági mentalitás erősödését, ezzel szemben viszont az önellátásra épülő gazdálkodói mentalitás inkább épül újra a korábbi tradíciók adta lehetőségekre. A paraszti üzemek évszázados hagyománya az egymásra figyelő, egymást segítő termelési rend megszervezése.

Az életmód absztraktálódik a mindennapokhoz való viszonyulásban, a kultúra tárgyokban való megnyilvánulásában, a termelés és a fogyasztás mértékében és minőségében.

A rendszerváltás időszakára a települések társadalmi képe egy felborított, a kontinuos fejlődést mesterségesen megakasztó "kifosztott" társadalmi struktúrát jelentett. A lokális kötődésekkel rendelkező értelmiség hiánya már több évtizedes, hiszen legtöbbjük nem tért vissza szülőfalujába. A munkaképes lakosság aránya lecsökkent, a korábbi, nagyiramú iparosítás, a mezőgazdaság átalakítása a gazdák között olyan mentalitás kialakulásához vezetett, amely nem kötötte a lokális gazdasághoz, a helyi háztartáshoz a fiatalokat. A korábbi gazdasági alap - a föld - visszaszerzése presztízs pozíció volt, de a nem teljes kárpótlás ezt is felborította, valamint a gazdálkodás beindításához szükséges erők hiánya, valamint az életkori sajátosságok, az egyre fokozódó elöregedés lehetetlenné tette az intenzív gazdálkodói, vállalkozásbarát mentalitás és ezáltal a szerves polgárosodási folyamatok jelenlétét. Az új vállalkozói réteg kialakulása elsősorban a szaktudáshoz, a tőkéhez köthető. A kilencvenes évek első felében több kényszervállalkozás született a mezőgazdaság terén is, ezek nagy része azonban néhány évi vegetáció után elvesztette minden reményét a fennmaradásához. Ezeket a megerősödő vállalkozók kebelezték és kebelezik be. Lassan kialakul az a struktúra, amely négy alappilléren nyugszik: a nyugdíjas, bérleti díjakkal jövedelmét kiegészítő csoport, a bérből és fizetésből élő, azt minimális mezőgazdasági termeléssel, másik része viszont jelentős gazdasági tevékenységgel kiegészítő csoport, a negyedik meghatározó, leginkább prosperáló a vállalkozásra épülő, a piacot szervezeten és megtervezve kihasználó csoport. Ebben az új struktúrában a korábbi paraszti kultúra jegyei halványan, részleteiben vannak csak jelen. Nem képeznek összefüggő, strukturálisan felépülő rendszert. A rurális társadalom "elparasztiatlanítása" még ha minden elemében nem is fejeződött be, ez az új struktúra már nem hordozza magában a parasztság fennmaradásának lehetőségét. Az új rurális társadalom összetettségében azonban jelen vannak, és meg is maradnak azok az elemek -mint mondtuk azonban nem képezve rendszert-, amelyek a tradicionális parasztságtól való származásukat a kutatók számára is bizonyítják, ha másként nem hát az emlékezet által; azáltal az emlékezet által, amely még mindig részese tud lenni, a mindennapok, az ünnepek közösségi (családi és különböző szintű lokális) megnyilvánulásainak. (kutató: Cseri Miklós, Sári Zsolt, Szigethy Zsófia)

2013-1014-ben a kutatások egy másik kiemelt témája a mezőgazdaság egy szeletének, a juhtartásnak és a pásztorkodásnak a változása volt, kapcsolódva a Szabadtéri Néprajzi

Múzeum egy Európai Unió projektjéhez. A téma, mintegy esettanulmány kapcsolódik a kutatási programhoz.

A 20. század második felétől elindult a hagyományos közösségek felbomlása. A gazdálkodási módszerek, az értékrendek, a mindennapi élet átalakulása a társadalom összes rétegében éreztette hatását, viszont más időszakokban. A pásztorközösségek életvitelükből adódóan az archaikus elemeket hosszabb ideig őrizték, de körükben is lezajlott, sőt napjainkban is zajlik ez a változás.

A falusi turizmus, a hagyományőrző és népművészeti rendezvények, gasztronómiai versenyek elsődleges célja a szellemi és tárgyi kulturális örökségünk megőrzése a 21. században divatossá vált, népszerű fesztiválok keretében. Ezt a célt szolgálják a pásztortalálkozók is. A Magyarország számos pontján megrendezett turisztikai attrakcióként szolgáló rendezvények főzőversenyekkel, állatvásárokkal, pásztor versenyekkel párosuló programok háttérben komoly vidékfejlesztési, gazdálkodástudományi intézetek projektjei, fajtamegőrző programok állnak.

A napjainkig fennmaradó pásztorörökség elemei egy a 21. században hagyományait mereven megtartó közösség működésének az alapja. Ezzel próbálják identitásukat fenntartani. Több generáción át öröklődő tudásukat mutatják be, vagy olykor mérik össze az állatok terelése, a gasztronómia, különböző művészeti ágak (hangszeres zene, ének, fafaragás) területén. A közösségeiket összetartó civil szervezetek, állattenyésztő egyesületek tekinthetők ezen rendezvények motorjainak, akik a magyarországi pásztortársadalom kulturális örökségének megőrzését tekintik működésük céljának.

Ahogy a 20. század minden területen nagy változásokat hozott, így változott a pásztoréletről manapság kialakított kép is. Az új évszázadban inkább a modern állattenyésztő gazda vette át ezt a szerepet, a birkatenyésztés pedig a hús, a tej- és egyéb biotermékek előállításának irányába fejlődött. A juhtenyésztés az aktuális gazdasági helyzettől függ. Az éves cikluson alapuló lényeges elemei ugyan nem változtak, viszont a technológiai fejlődés a gazdálkodás módjának változását hozta magával: a juhász munkája könnyebbé vált, a juhtenyésztés a turizmus része lett.⁷ (kutató: Sári Zsolt, Aranyos Sándor)

⁷ A témáról 2014-ben három kiállítás is nyílt a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban: Bárány a konyhában. (kurátor: Sári Zsolt); A bárányok nem hallgatnak. A juhtartás és a pásztor élet európai öröksége. (kurátor: Sári Zsolt); Arcvonások. Pásztorok egykor és ma. (kurátor: Aranyos Sándor)

A kutatás során új irányvonal kijelölése is megtörtént. A jelenkor kutatás kapcsán azon rurális technikák, technológiák és innovációk vizsgálatát kezdtük meg, amelyeket ma újra hasznosítanak, amelyek a fenntartható fejlődés kontextusában új értelmezést nyernek. A kutatás ezen iránya szorosan csatlakozik a mai európai, néprajzi kutatások jelentős, újszerű irányzatához.

Kockaházak, lakáskultúra és modernizáció

A típusterves lakóházak nemcsak építészeti szempontból, de a modernizáció és az életmód változása alapján is jelentősek. Ezek a lakóházak gyakran a modernizáció, az újítások előfutárai, mintaadói. (Ilyenek voltak a FAKSZ, ONCSA, FAGI lakóházak)

A II. világháború után folytatódott az állami támogatással megvalósuló típusterves építkezés. Több önálló település jött létre az 1950-es évek elején ezeknek a típusterveknek a felhasználásával. Ennek a szocialista faluépítésnek tipikus példája volt Ebes. Az életmód átalakulása szempontjából nagyon fontos lépés volt a villanyhálózathoz való kapcsolódás, amely néhány év alatt zajlott le, azaz a faluba költözés az elektromos áram használatát is magával vonta.

A modernizáció első, és legelterjedtebb formája a meglévő lakházak bővítése és felújítása volt. A lakóházak átalakításának az alaprajzi bővítés mellett másik lehetséges módja az épület eredeti külső falait megtartva a belső tagoltság növelése. Ezáltal növelik a használható lakóterületet. Míg az ötvenes években ez gyakran a szobák számának növelését jelentette, a hetvenes évektől a fürdőszoba kialakításra épült. A felújítás és a bővítés másik tipikusnak tekinthető formája, amikor a régi házat lebontják, de a ház hátsó traktusa, a gazdasági helyiségek megmaradnak, és ahhoz építik hozzá az új, az utcafronton két szobás házat építettek.

Az 1960-as évektől rohamosan terjedt a falu utcaképét egyre inkább meghatározó új épület típus a kockaház, amely teljesen mellőzi a korábbi, hagyományos építészeti formákat, típusokat. Az új épülettípusok, a modernizáció, és a technikai fejlődés eredményeként új tárgyak, eszközök jelentek meg a tárgyi kultúrában, amelyek az életmódra is hatással voltak: elég, ha itt csak a világításra, az elektromos gépekre, a vízvezetékre, a fűtéskorszerűsítésekre gondolunk. A hatvanas években a magángazdaságok megszűnésével párhuzamosan bontották le a kemencéket, az új lakóházak fűtésében, a szenes-, és olajkályhák, a konyhában a sparheltek, majd a hetvenes években a gáztűzhelyek jelentek meg, és gyakran egymással párhuzamosan funkcionáltak. Ezek változásokat eredményeztek a lakáskultúrában, a táplálkozáskultúrában, de a szabadidő-felhasználásban is. A kockaház nemcsak alaprajzi

változást eredményezett, de a tetőszerkezetben (sátortető, manzárd tető), az alapanyagban (beton, téglá) is újításokkal járt. Az életmód megváltozását alapvetően befolyásolta többek között a mezőgazdaság szerkezetének átalakulása (szövetkezetesítés, háztáji), az iparosodás (kétlaki életmód elterjedése), a nők munkavállalása (a nemi szerepek megváltozása, új időbeosztás és munkarend), és a modernizáció, urbanizáció hatása. Mindezek hatást gyakoroltak a lakáshasználatra, az új építésű lakások stílusára, berendezésére is. A hetvenes évektől a házépítés, a lakások minősége egyre inkább összefüggött a család vagyoni helyzetével, az új építésű házak további differenciálódást mutattak, a regionális különbségek halványultak, a vagyoni helyzet alapján jöttek létre típusok, a lakóházak újra a státusz szimbólumai lettek, a faluképtől teljesen idegen emeletes lakóépületek épültek. Tovább folytatódott a generációk szétválása, a fiatalok új lakásba költözése, az új házak építése új falurészeket hozott létre.⁸

A 20. századi magyar, rurális lakáskultúra egyik legjelentősebb átalakulása a típusbútorok megjelenésével zajlott le. A gyáripari bútorok megjelenése, az olcsó, tömegáru megjelenését jelentette a falvakban is. Ennek első jelentős, legnagyobb úttörője a Thonet-szék volt.

A második világháború után tovább élt a három alapvető lakástípus, a polgári, a munkás és a paraszti otthonkultúra. Az ötvenes években a - jobb módú - paraszti lakás berendezésének egyik legfontosabb darabja a többnyire kézműves munkával készített, két szekrényből, két éjjeliszekrényből, toalett-tükörből, két ágyból, székekből és asztalból álló bútor együttes, amit vagy szimmetrikus, vagy centrális elrendezésben helyeztek el. A szimmetrikus berendezés esetében az ágyakat a szélső falak mellé állították, a szekrények az ágyak végébe kerültek, az asztal a székekkel középre. A centrális berendezés során az ágyak a szoba közepén egymás mellé kerültek, végébe az asztal a székekkel, a szekrények pedig a falak mentén voltak. Ez a modell volt a szegényebb paraszti rétegek számára a követendő minta, és ezt próbálták a városba kerülő falusiak –akikre már ekkor is hatással voltak a városi kispolgári minták- is megvalósítani.

A falusi lakások belső rendjében az első jelentős átalakulás az 1960-as évek második felében következett be. Az ekkor házasságot kötők lakásaiban megjelentek az első gyáripari bútorok, az első típusbútorok. Az új szoba berendezésében a kihúzható kétszemélyes kanapé mellett két szekrény, egy fényezett asztal és négy kárpitozott szék játszott szerepet.

⁸ Vö: Sári Zsolt: The Connection between construction projects using standards plans and the change in lifestyle. In: Acta Ethnographica Hungarica, 55. (2), pp. 467-494. 2010

A rendszer megszilárdulása, a termelőszövetkezeti juttatások emelkedése és stabillá válása, a háztáji megerősödése, a családok több lábbon állása következtében a korábbi évtizedhez képest magasabb jövedelmekre tettek szert a falusi családok is, így a megszerzett jövedelmet fogyasztásra és az életkörülményeik javítására tudták használni. Ebbe az évtizedben jelentősen növekszik a lakásépítések száma, folytatódik a régi házak átalakítása, évente mintegy 20.00 új lakás épül.

A hetvenes években az általános életcél a lakás megteremtése és berendezése lett. Fontossá vált a referenciacsoport utánzása. Ennek következtében szinte egyen lakásbelsőik alakultak ki az anyagi javakra, tárgyszerzésre orientált életvitellel. A hetvenes évek közepétől általánosan elterjed a szekrénysoros berendezés, amelyben két fotel, két szék, egy dohányzóasztal, egy kétszemélyes, fekvőhelyé alakítható kanapé, és a 4-5 tagra osztott szekrénysor található meg.⁹

A kutatásokban a kutatótáborok mellett Kovács Zsuzsa Zalában¹⁰, Aranyos Sándor Szennán és a Tiszazugban¹¹, Szigethy Zsófia Bükkzsércen¹² végzett egyéni kutatásokat.

⁹ A témáról kiállítás is készült, amely Szentendrén, Nyíregyházán, Nagykőrösön és Csíkszeredán is látható volt. A témáról részletesen: Sári Zsolt: Típusbútor . A falusi lakáskultúra 1945-1980 között. Kiállítási katalógusok 4. Szentendre, 2012; Sári Zsolt: Típusbútor. Új bútorok a Kádár-kori falusi lakásokban. In: Cseri Miklós-Bereczki Ibolya (szerk.) Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 25. Szentendre, 2013. 51-62.

¹⁰ Ld: Kovács Zsuzsanna: A típusbútorok használata Zala megyében a 20. században – Egy terepmunka tapasztalatai. In: Cseri Miklós-Bereczki Ibolya (szerk.) Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 25. Szentendre, 2013. 63-84.

¹¹ Ld: Aranyos Sándor: „Ha kigyúlnak a színes fények”. Modernizáció és lakáskultúra a Tiszazugban. In: Cseri Miklós-Bereczki Ibolya (szerk.) Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 25. Szentendre, 2013. 85-112.

¹² Szigethy Zsófia előadása: Kockaházból tisztaház – bükkzsérci esettanulmány. 2012. április 13. ELTE BTK Néprajzi Intézet, Belépő konferencia. A tanulmány jelenleg áll megjelenés alatt.

A kutatások összesítése

Statisztikai adatok:

A kutatótáborokban résztvevő személyek:

- Kutatók: 12 fő
- PhD hallgatók: 4 fő
- Egyetemi hallgatók: 56 fő (néprajz, történelem, kulturális antropológia, szociológia szakos hallgatók 5 egyetemről)

Kutatónapok száma: 875

Szakedolgozatok: 5

Folyamatban lévő szakedolgozatok: 2

Elkészült PhD értekezés: 1

Folyamatban lévő PhD disszertáció: 3

Kutatótáborok:

- 2011: Gerjen, Borzavár, Milota
- 2012: Milota, Gerjen, Tiszaigar
- 2013: Gerjen, Szenna, Martfű
- 2014: Tiszaigar, Szenna, Füzér, Martfű

Workshopok, szakmai napok:

- 2010: Rurális építészet, lakáskultúra, életmód a 20. században (workshop)
- 2011: A vasút hatása a vidékfejlesztésre egykor és ma (workshop)
- 2012: Típusbútor. A Kádár korszak lakáskultúrája (szakmai nap)
- 2014: A mezőgazdaság átalakulásának egy példája: a juhtartás és a pásztorkodás változása a 20. században (szakmai nap)

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Adattárába került dokumentáció:

- 3200 digitális fotó
- Kb. 105 óra hanganyag
- Kb. 1100 oldal, (2.310.000 karakter) adattári anyag (interjúk, kéziratok)
- 85 épület felmérése
- 41 tétel történeti dokumentáció (plakátok, iratok, kalendáriumok, stb)

Összefoglaló

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum középtávú kutatási koncepciójának egyik legfontosabb területe a 20. század rurális változásainak alapkutatásokkal, épületfelmérésekkel történő dokumentálása, ennek segítségével a „20. századi falu épületegyüttes” telepítési tervének összeállítása. A kutatómunka háttérét két nyertes OTKA projekt tette lehetővé dr. Cseri Miklós vezetésével. A kutatási program koordinátora dr. Sári Zsolt volt mindkét program esetében. A 2006 és 2009 között lezajlott alapkutatásokra építettük a második, most lezáruló, és jelen beszámoló tárgyát képező kutatási programot.

A 20. századi változások kutatása, dokumentálása és szabadtéri múzeumi bemutatása nemcsak itthon, de a világ számos szabadtéri múzeumában fontos, kiemelt kutatási program. A szentendrei kutatások során figyelembe vettük a külföldi példákat, a dániai Aarhus, a walesi St. Fagans, a svéd JAMTLI, de a német, norvég és belga szabadtéri múzeumokban lezajlott kutatások módszereit és eredményeit is.

A kutatási programban az eredeti célkitűzéseknek megfelelően számos egyetemi tanszék hallgatóit is bevontuk, de természetesen a kutatást végző intézmény, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum fiatal kutatógárdája is tevékenyen részt vett benne a senior kutatók mellett.

A kutatás módszertanilag felhasználta a néprajztudomány szinte valamennyi eszközét, az egyéni és csoportos kutatásokat (helyszíni, levéltári, szakirodalmi), a különböző interjúkészítési módszereket (életút-, fókuszcsoportos, tematikus- és mély interjúk), a dokumentálás változatos technikai eszközeit (fotó, film, épületfelmérés). A kérdőíves gyűjtés során az egyéni kérdőívek mellett az épületfelmérések esetében egységesen használtuk a dr. Bali János által szerkesztett (és számunkra is átadott) épület- és telek felmérő kérdőívet, ezáltal egységes, hasonló kutatásokkal kompatibilis anyag került a múzeum Adattárába.

A 20. századi rurális építészet, lakáskultúra és életmód kutatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum új kutatási koncepciójának egyik legfontosabb része, amely az ún. 20. századi falu épületegyüttes néprajzi alapkutatásait jeleníti meg, az épületegyüttes telepítési koncepciójának szakmai alapját és háttérét adja.

A kutatási programban a rurális építészet (különös tekintettel a típusstílusos építkezésekre – FAKSZ, ONCSA, OHÉSZ, FAGI, kockaházak), és a hozzá kapcsolódó modernizáció (elektrifikáció, fűtőkorszerűsítés, a vízfelhasználás) játszott meghatározó szerepet. Az új épülettípusok, a modernizáció, és a technikai fejlődés eredményeként új tárgyak, eszközök jelentek meg a tárgyi kultúrában, amelyek az életmódra is hatással voltak. Ezek változásokat eredményeztek a lakáskultúrában, a táplálkozáskultúrában, de a szabadidő-felhasználásban is.

A négyéves kutatási program során az évente leadott időközi jelentések részletezik a projekt tevékenységét. Mostani záró jelentésünkben ezeket nem kívántuk megismételni. Így leginkább az utolsó év kutatási eredményeire fókuszáltunk, azokat mutattuk be. Az összesítésben azonban jól látható, hogy a négy év során csaknem kilencszáz kutatónapot töltöttünk terepen, több mint ötven egyetemi hallgatónak biztosítottunk kutatási lehetőséget, a kutatóprogram segítségével születtek szemináriumi dolgozatok, szakdolgozatok (pl. Legeza Borbála: Olaj és TSz a faluban. Szocialista megélhetési stratégiák a szocialista Magyarország két sarkában; Neichl Noémi, A tipikustól az egyediig. A FAGI-ház Ebesen; Svidrán Éva: Az „Ebesi Rózsadomb” Társadalomszerkezeti vizsgálatok; Vajda Sándor: A sport szerepe az átalakuló falusi társadalomban; Legeza Borbála: Megélhetési stratégiák a szocialista korszak magyarországi falvaiban; Magdus Andrea: Tiszaigari lakáskultúra változásai; Fancsalszki Noémi: A táplálkozáshoz kapcsolódó tárgyi kultúra változása Tiszaigaron)

Elkészült, védés előtt álló PhD értekezés: Kovács Zsuzsa: Kockaházak. Egy háztípus és benne egy falusi életforma felderítése Zala megyében a 20. század közepén;

Folyamatban lévő PhD kutatás: Szigethy Zsófia: Az életmód és lakáskultúra változása a 20. század második felében a Borsodi Hegyköz falvaiban; Faár Tamara: Mozi a rurális társadalomban; Aranyos Sándor: Egy magyarországi regionális szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Szennai Skanzen megújulási és fejlesztési lehetőségei a 21. században.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Adatárába helyeztük el a kutatási eredményeket, a lejegyzett interjúkat, épületfelméréseket, digitális fotókat.

A szerteágazó kutatási program mozaikszerű eredményei rajzolnak ki egy olyan néprajzi képet, amely hozzásegít a közelmúlt és a jelen gazdasági, kulturális történéseinek megértéséhez. A feltárt kutatási eredmények lesznek az alapjai a Szabadtéri Néprajzi Múzeum 20. századi falut bemutató épületegyüttesének telepítési koncepciójának.

A program eredményeit azonban sokrétűen hasznosítja az intézmény. A gyűjteménygyarapítás mellett, az állandó kiállítás koncepciójának tudományos megalapozása, időszakos kiállítások megrendezése mellett a múzeum oktatási programjának kialakításában is szerepet játszanak a kutatási eredmények. További lehetőség az anyag hasznosítására az, ahogyan a helyi, vizsgált közösségek számára nyújt lehetőséget a fejlesztési tervek kidolgozásánál, a rendezési tervek elkészítésénél, a helyi monográfiák megírásánál, a lokális történelem helyi tanításában, valamint a vidékfejlesztési programok során egyaránt.

A kutatási program lezárultával megkezdődik a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Adattárába került anyagok feldolgozása, a telepítési koncepció véglegesítése, és ezzel párhuzamosan egy,

a rurális építészet 20. századi változásait bemutató monográfia kéziratának elkészítése, amely hiánypótló szakmai munka lesz a néprajztudomány területén.

A telepítési koncepció

Az épületek terve alapvetően a 20. századi magyar faluképet meghatározó épületeit sorakoztatja föl, a különböző egyéb építményekkel, például a villanypóznák és vezetékek, hangosbemondó, közutak. Fontos hangsúlyt kell fektetni a század jelentős társadalmi átalakulásainak bemutatására, a mezőgazdaság által uralt falu folyamatos iparosítására, a kétlakiságra, a falvakban megjelenő munkásságra. Azokra az életmódokra, amelyek jellemezték az átalakuló, változó magyar falu társadalmát. A technikai vívmányok, a modernizáció eredményeire, amelyek az épületeket, az életmódot egyaránt megváltoztatták. Olyan "faluképet" bemutatásra teszünk kísérletet, amely a mára történelemmé vált 20. századot állítja a látogatók elé.

Az épületek kiválasztása folyamatosan zajlik. Az alap koncepciót 2003-ban fogalmazzuk meg, ezt részben alátámasztotta, részben módosította is az elmúlt években zajlott kutatási program. A telepítési koncepció véglegesítése a projekt eredményeinek értékelése után történik meg. A jelenlegi kutatási eredmények alapján a következő épülettípusok jelennek meg az épületegyüttesben. A kiválasztott épületek a típusterves lakóházak jellegzetes darabjai, amelyek –hasonlóan az épületegyüttes többi lakóházához- nemcsak egy-egy típustervet mutatnak be, de egy-egy életmódbeli jellegzetességet is tükröznek. Az épületegyüttes keretét egy-egy, a népi építészet jegyeit tudatosan magán viselő lakóház adja.

A tervezett épülettípusok:

1. Hollókői ház (Az 1900-as évek elejének épülete, az 1909-es nagy tűzvész utáni újjáépítés háza), olyan típusterv alapján épült lakóház, amely magán viseli a területre jellemző népi építészeti jegyeket.
2. Városiasodó, gazdagon díszített "eklektikus" parasztház, amely a városi minta követését a parasztpolgárosodást reprezentálja (Nagykanizsa, „Sáska-ház”)
3. Faksz-ház (kiválasztás alatt)
4. Oncsa-ház (Gerjen, Dunakeszi, Szentendre, Biharnagybajom)
5. FAGI-ház (Ebes), amely a szocialista faluépítés típusházak, és a termelőszövetkezeti munka jellegzetességeit is bemutatja
6. Kocka-ház, az 1960-70-es évek típusházának reprezentánsa, a modernizálódó falusi életmód bemutatására alkalmas épület (Füzesabony, Milota, Gellénháza)

7. Munkás kolónia, vagy Bányász ház, amely a falu iparosításának bemutatására alkalmas, több szintes, több lakást is magába foglaló társasház típusa (kiválasztás alatt)
8. Hétfélgé-ház, nyaraló, az egyik a városi értelmiség által létrehozott "paraszti típusú" nyaraló (Sukoró)
9. A beregi újjáépítés típusháza, amely az ezredforduló típusterves építkezésének, a helyi hagyományokat is magánviselő példája

Közösségi épületek:

1. Klebelsberg-féle iskola
2. Faluház, a bemutatás idejében már tanácsháza.
3. Áfész vegyesbolt, és kocsmá kuglipályával, előtte betonasztalos piac (Tiszaigar)
4. Orvosi rendelő
5. Kultúrház mozival
6. Park világháborús emlékművel
7. Autóbuszmegálló fodrászüzlettel
8. Cukrászüzem és presszó
9. Szikvíz-műhely
10. Futball-pálya, öltözővel
11. Tsz-istálló, mellette a korábbi cselédház
12. Az utca végén temető ravatalozóval.

Szentendre, 2014. október 30.

dr. Cseri Miklós – dr. Sári Zsolt

1. számú melléklet

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Általános Adattárába került anyagok

Gyűjtő	Gyűjtés helyszíne	Tartalom	Terjedelem - darabszám (fotó)	Terjedelem - perc: másodperc - összesen	Terjedelem - oldalszám	Terjedelem - karakter (szóköz nélkül)	Adattári szám
Németh Anna	Tiszaigar	fotók nagyon részletes meghatározással	22				A-6585, A-6586, A-6675, CD-553, CD-554
		2 hanganyag és a legévelt interjúk					
					7		
		1. kenyérsütés - tematikusan tagolva				37 812	
		2. tiszaiigari ételek - tematikusan tagolva					
Illésházy Katalin Anna	Tiszaigar	fotók meghatározással, hanganyag, legévelt interjúk	14	1:49:46			A-6587, A-6588, A-6681, A-6680, A-6679, A-6677, CD-556
					21		
		3 interjú				65 811	
					5		
					8		

Kovács Petra Klára	Tiszaigar	fotók meghatározással	143				A-6590, A-6591, A-6592, A-6593, A-6594, A-6595, A-6685, A-6671, CD-559, CD-560
		hanganyag, legépelt interjúk		2:10:44		74 392	
						6	
Kiss Nóra	Tiszaigar	fotók meghatározással, hanganyag, gépelt interjúk, cédulák	323	4:45:41		169 276	A-6596, A-6597, A-6598, A-6599, A-6600, A-6601, A-6602, A-6617, A-6682, A-6672
		videók		0:22:02			
						13	
						8	
					116	A-6768	
					110	A-6769	
	Milota	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, hanganyag, fényképek, fotólapok					A-6336, A-6337, A-6338, A-6339, DVD-497
Novák Nikolett	Gerjen	fotók meghatározással, hanganyag, gépelt interjúk	112	2:50:56		100 056	
		videó		7:49:00			A-6676, CD-552
						4	

Szakolczai Zsófia	Tiszaigar	fotók meghatározással, hanganyag, gépelt interjúk, cédulák	143	4:41:57		152 038	A-6596, A-6597, A-6598, A-6599, A-6600, A-6601, A-6602, A-6617, A-6684, A-6672, CD-563
					29		
					14		
Nagy Blanka	Tiszaigar	hanganyag, legépelt interjúk		1:07:11		42 746	
					7		
					5		A-6683, A-6674, CD-566
Legeza Borbála	Gerjen	fotók meghatározással, hanganyag, legépelt interjúk (nem minden hanganyagról van gépelt interjú), cédulák - Gerjen, Milota, Tiszaigar egyben	6	9:36:06		124 452	A-6663, A-6665, CD-546
	Milota		34	10:55:54		43 667	A-6332, A-6333, A-6334, A-6335, DVD-496, A-6666

	Tiszaigar		140	11:25:35		100 975	A-6615, A-6616
Jancsó Brigitta	Gerjen	fotók					A-6662, A-6661, A-6660, A-6658, A-6657, A-6656, A-6655, A-6654, A-6653, A-6652, CD-549, CD-550, CD-551
Szemerédi Ágnes		fotók meghatározással, hanganyag, gyűjtési napló					
		hanganyag, legépelte interjúk	378	3:52:31		107 380	
Cs. Tóth Gabriella	Milota	hanganyag, legépelte interjúk, fotók	30	5:36:17		114 966	A-6645, A-6644, A-6643, CD-548
Antal Gergely	Milota	fotók meghatározással, hanganyag, legépelte interjúk	73	3:39:36		71 852	A-6651, A-6650, A-6649, A-6648, A-6647, A-6646, CD-547
Nyúzó Alexandra	Tiszaigar	hanganyag, legépelte interjúk, gyűjtőfüzet, kérdőív		0:15:21		14 379	A-6603, A-6604, A-6673, CD-564, CD-565
		fotók meghatározással	119				
					5		

Lajtos Katalin	Tiszaigar	interjúk részletesen összefoglalva (utalással az itt készített fotókra), gyűjtőfüzet, felmérőlap				8 007	
		fotók meghatározással	90				A-6605, A-6606, A-6607, CD-557, CD-567
					5		
Diós Gergő	Tiszaigar	fotók meghatározással, hanganyag, legélt interjúk, gyűjtési napló	118	0:26:30	5	13 970	A-6613, A-6614, CD-558
Kovács Ágnes	Tiszaigar	gyűjtőfüzet, felmérőlap, vőfélyversek, kérdőív, bibliográfia, hanganyagok, legélt interjúk		2:25:55	29	84 045	A-6608, A-6609, A-6610, A-6611, A-6612, CD-561, CD-562
		fotók meghatározással	55				

Magdus Andrea	Tiszaigar	legévelt interjú			71	113223	A-6697, A-6694, A-6693, A-6692, A-6691, A-6690, A-6689, A-6688, A-6686, CD-572
Kákai Emese	Gerjen	lakóházfelmérés					A-6676, CD-552
Purgel Zsuzsa	Tiszaigar	legévelt interjúk			127		A-6726, A-6727, A-6728, A-6729, A-6730, A-6731, A-6732, A-6733, A-6734, CD-573
Aranyos Sándor	Martfű	legévelt interjúk			67	153486	A-6764, A-6765, A-6766. CD-542, CD-543
		szakdolgozat			67	117684	A-6771
Kajári Gabriella	Martfű	legévelt interjú			28	60707	A-6766
Faár Tamara	Füzér	legévelt interjú			30	56618	A-6763
Szigethy Zsófia	Füzér	legévelt interjú			53	105905	A-6771
		szakdolgozat			94		A-6770

Fancsalszki Noémi	Tiszaigar	legévelt interjúk			68		A-6755, A-656, A-6757, A-6758, A-6759, A-6760, A-6761, A-6762, A-651, A-6752, A-6753, A-6754, CD-571
		terepló					A-6747
Gulyás Attila	Tiszaigar	legévelt interjúk			47	87877	A-6742, A-6743, A-6744, A-6745, A-6749, A-6750
Sipos Csilla Anita	Tiszaigar	terepló					A-6748, CD-570
Pákozdi Dávid	Tiszaigar	legévelt interjúk			58	109352	A-6735, A-6736, A-6737, A-6738, A-6739, A-6740, A-6741
Sári Zsolt	Milota						A-6332, A-6333, A-6334, A-6335, DVD-496

Jakab Annamária	Milota	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, hanganyag, fényképek, fotólapok					A-6329, A-6330, A-6331, DVD-495, A-6341, A-6342, A-6343, DVD-498
Tóth Zsanett	Milota	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, hanganyag, fényképek, fotólapok					A-6329, A-6330, A-6331, DVD-495, A-6341, A-6342, A-6343, DVD-498
Imreh Réka	Milota	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, hanganyag, fényképek, fotólapok					A-6336, A-6337, A-6338, A-6339, DVD-497
Vajda Sándor	Gerjen	fotólap					A-6344
Jánosházy	Budapest	cselédlakások títustervei					A-6347
Sári Zsolt	Milota	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, interjú	350	2:34:48	31	77949	A-6772
Sári Zsolt	Borzavár	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, interjú	155	3:02:00	18	67925	A-6773

Sári Zsolt	Gerjen	vegyes néprajzi gyűjtés gépelt anyaga, interjú	235	2:34:48	12	34165	A-6774
ÖSSZESEN:			2540	81:22:36	1168	2 310 715	

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Történeti Adattárába került anyagok

Leltári szám	Dokumentum neve	db	Készítés helye / ideje / adatai
SZNM-MNÉA-T-6132	Emlékkönyv	1	
SZNM-MNÉA-T-6133	Pénztárkönyv	2	
SZNM-MNÉA-T-6134	Árjegyzék és megrendelőlap	1	1987
SZNM-MNÉA-T-6135	Megrendelőlap	1	1985
SZNM-MNÉA-T-6136	Karácsonyi képeslap	68	
SZNM-MNÉA-T-6137	Vegyes képeslap	22	
SZNM-MNÉA-T-6138	Húsvéti képeslap	42	
SZNM-MNÉA-T-6139	Dísz- és gyásztávirat	5	
SZNM-MNÉA-T-6140	Esküvői meghívó	1	
SZNM-MNÉA-T-6141	Gyászjelentő	1	
SZNM-MNÉA-T-6142	Gratuláció	1	
SZNM-MNÉA-T-6143	Recept	1	
SZNM-MNÉA-T-6144	Röntgen jelentés	1	
SZNM-MNÉA-T-6145	Nyitvatartási jegyzetek	4	
SZNM-MNÉA-T-6146	Bevásárló lista	2	
SZNM-MNÉA-T-6147	Naptár	8	
SZNM-MNÉA-T-6148	Naptár	2	1986-1987
SZNM-MNÉA-T-6149	Kalendárium	3	2002, 2010, 2011
SZNM-MNÉA-T-6150	Kalendárium	3	2000, 2001, 2002
SZNM-MNÉA-T-6151	Naptár	2	2010, 2011

SZNM-MNÉA-T-6152	Kiadvány	1	2001
SZNM-MNÉA-T-6153	Recept	4	
SZNM-MNÉA-T-6154	Számla	2	
SZNM-MNÉA-T-6155	Oklevelek, emléklapok	4	
SZNM-MNÉA-T-6156	Háztartási napló	1	
SZNM-MNÉA-T-6417	Kerekegyháza térképe	2	1990-es évek
SZNM-MNÉA-T-6418	Naptár (1995)	2	1995
SZNM-MNÉA-T-6419	Üdítős címke	1	1992-1996
SZNM-MNÉA-T-6420	Üdítős matrica	1	1990-es évek
SZNM-MNÉA-T-6421	Vállalkozói igazolvány	1	1990. ápr. 17.
SZNM-MNÉA-T-6422	Gépkönyv	15	1990

SZNM-MNÉA-T-6423	Gépkönyv	4	1990-es évek
SZNM-MNÉA-T-6424	Emléklap	1	1995. ápr. 4-9.
SZNM-MNÉA-T-6425	Vámárunyilatkozat	1	1998
SZNM-MNÉA-T-6426	Alkalmazási engedély	1	1995. feb. 18.
SZNM-MNÉA-T-6427	Gyártmánylap	1	1991. ápr. 19.
SZNM-MNÉA-T-6428	Szállítási bizonyítvány iránti kérelem	1	1998. jún. 26.
SZNM-MNÉA-T-6429	Szódásüzem kézi alaprajza	1	1990-es évek
SZNM-MNÉA-T-6430	Minősítő Bizonyítvány: Nagy Lajos, szikvízgyártás	1	1991. jún.

SZNM-MNÉA-T-6431	Minősítő Bizonyítvány	1	1993. júl. 12.	
SZNM-MNÉA-T-6432	Gépkönyv: szikvízkeverőgép	16	1990-es évek	